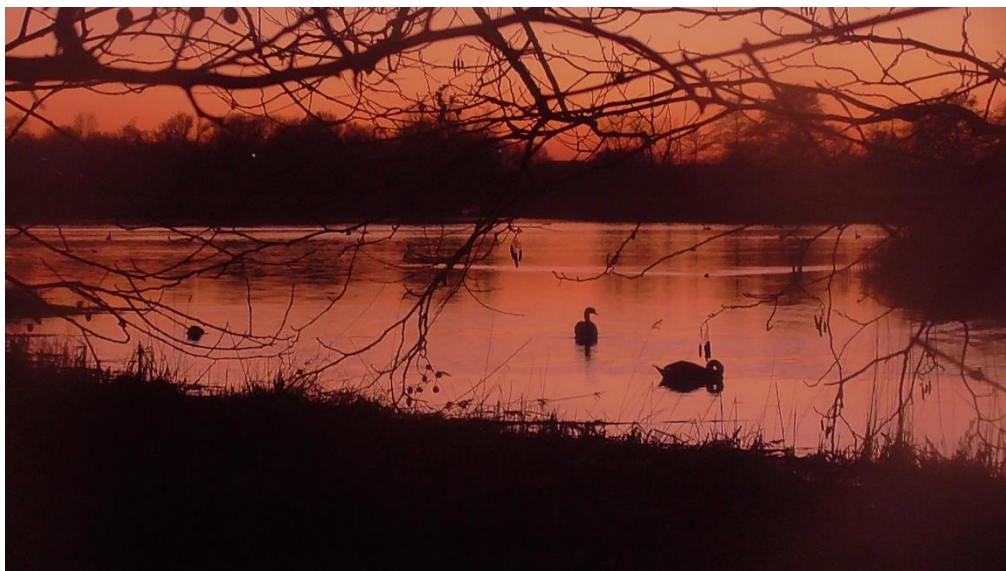

Dødsskygge eller dybt mørke? Et valg mellem teksten og traditionen i Sl 23,4

Jens Bruun Kofoed 9. april 2024

Spørgsmålet om forståelsen af צְלִמּוֹת (*šalmāwet*) i Salmernes Bog 23,4 er et klassisk eksempel på spændingen mellem synkron filologi og receptionshistorie. På den ene side står den moderne leksikografiske vurdering, som den kommer til udtryk i HALOT og Dictionary of Classical Hebrew, og som i stigende grad har opgivet at analysere צלמות som en gennemsigtig sammensætning af צל (*šel*, “skygge”) og מוֹת (*māwet*, “død”). I stedet opfattes ordet som et leksikaliseret substantiv med betydningen “dybt mørke” eller “tæt mørke”. Denne vurdering bygger ikke på sikker etymologisk evidens – der findes ingen entydige kognater i de beslægtede semitiske sprog, som bekræfter et sådant selvstændigt substantiv – men på en synkron analyse af ordets brug i den hebraiske bibel. Her optræder צלמות hyppigt i poetiske tekster, især i Job og Jeremias, i parallelisme med ord som חֹשֶׁךְ (“mørke”) og אֶפְלָה (“mulm”), hvilket peger på, at det fungerer som et intensiverende mørkeudtryk snarere end som en konkret forestilling om “dødens skygge”.

På den anden side står den tidlige oversættelsestradition, først og fremmest Septuaginta, som i Salmernes Bog 23,4 gengiver udtrykket med σκιάς θανάτου (“dødens skygge”), en forståelse der videreføres i Vulgata som *umbra mortis*. Denne gengivelse er ikke neutral, men afspejler en bestemt morfologisk analyse, hvor oversætteren har identificeret elementerne צל (*šel*) og מוֹת (*māwet*) og forstået ordet som en sammensætning. Det er imidlertid afgørende, at denne oversættelse ikke var den eneste mulighed. Hvis oversætteren havde forstået צְלִמּוֹת som et leksikaliseret ord for “dybt mørke”, stod der flere helt idiomatiske græske alternativer til rådighed. Han kunne have anvendt almindelige ord som σκότος (“mørke”), γνόφος (“tæt mørke”, “mulm”) eller ζόφος (dybt, næsten kosmisk mørke). Særligt γνόφος er nærliggende, da

det i Septuaginta bruges om tæt, næsten håndgribeligt mørke, ofte i teofane sammenhænge. Alternativt kunne han have valgt konstruktioner som ἐν σκοτει βαθεῖ (“i dybt mørke”), ἐν γνόφῳ (“i mulm”) eller ἐν σκοτει καὶ γνόφῳ, som alle er velattesterede i poetisk græsk. At han ikke gør dette, men i stedet vælger σκιᾶς θανάτου, viser, at der er tale om en *bevidst* oversættelse. Altså at oversætteren *ikke* har forstået צְלֻמוֹת (*šalmāwet*) som et selvstændigt substantiv, men som et sammensat ord.

Dette indebærer en vigtig metodisk pointe. Septuaginta er et vægtigt vidne til, hvordan teksten blev forstået i hellenistisk jødedom, og dens gengivelse har haft enorm indflydelse på den senere tradition. Men den beviser ikke, at “dødsskygge” er den oprindelige eller sprogligt mest sandsynlige betydning. Der kan - som i andre tilfælde - være tale om, at oversætteren ikke har kendt betydningen af den hebraiske konsonanttekst og har valgt en folkeetymologiserende fortolkning af den. På den anden side beviser oversættelsen i LXX heller ikke det modsatte. Altså at oversætteren af LXX *har* forstået den hebraiske tekst, og at vi derfor har at gøre med et (os bekendt) unikt sammensat substantiv i betydningen “dødsskygge.”

Qumran-teksterne bidrager ikke afgørende til spørgsmålet, da de – ligesom den masoretiske tekst – kun bevarer konsonantteksten צְלֻמוֹת (*šlmwt*) uden vokalisering og derfor kan understøtte både en traditionel vokalisering (*šalmāwet*) og en alternativ forståelse som et selvstændigt substantiv (*šalmût*).

Samlet set står man derfor over for et reelt valg mellem to forskellige tilgange: en synkron, semantisk analyse, der fører til oversættelsen “dybt mørke”, og en receptionshistorisk forankret tradition, der giver “dødsskygge”. Den første har støtte i moderne leksikografi og i den interne hebraiske kontekst, men mangler sikker etymologisk forankring; den anden har stærk historisk kontinuitet og teologisk resonans, men kan ikke underbygges filologisk. Den mest filologisk redelige løsning vil derfor være at gengive med “dybt mørke” og samtidig notere, at ordet allerede i Septuaginta og Vulgata blev forstået som “dødsskygge”.